

PREDBENEŠKI GOVOR KOPRA IN PIRANA

Giorgio CADORINI

Šlezjska univerza v Opavi, Filozofsko-naravoslovna fakulteta, Ustav za tuje jezike,
CZ-746 01 Opava, Masarykova 37
Raziskovalno središče Evropa in ostali, CZ-110 00 Praha 1, Dlouhá 24
e-mail: giorgio@cadorini.org

IZVLEČEK

O razvoju romanskih jezikov na severnem Jadranu nam ni še veliko znanega, saj obstaja še veliko nepregledanih virov. Tako na primer še nismo razložili, zakaj obstajata najmanj dva naslednika oglejske latinščine, in sicer furlanščina in beneščina. Čeprav nam manjka podatkov o vzrokih širjenja toskanščine po celotnem italijanskem ozemlju, vemo, da so v Benečiji obstajale velike razlike med mestnim govorom in narečji – ena od razlik je bila verjetno tudi različna stopnja vpliva toskanščine na obe jezikovni različici. Mestna beneščina je nadomestila romanske govore tudi izven Benečije. Ta pojav zadeva tudi Istro, čeprav ne vemo točno, kako se je tam govorilo prej. Jezikovna situacija je v Istri zelo komplicirana zaradi sociolingvističnih danosti. Dejstva, da se etnične napetosti zrcalijo tudi v jeziku, najbrž ne gre zanemariti. Pri tem pa je gotovo potrebno upoštevati tudi sociolingvistični položaj posameznih istrskih romanskih govorov med seboj.

Ključne besede: oglejska latinščina, beneška narečja, vpliv toskanščine, furlanščina, mesto in podeželje, sociolingvistični položaj posameznih istrskih romanskih govorov

UVOD

1. Tržaški jezikoslovec Mario Doria je na enem od svojih predavanj rekel, da je furlanščina včasih verjetno segala do Pirana. V Kopru je izumrla že v 17. stoletju, v Piranu pa je živela še nekaj časa. Uporabil je besedo „verjetno“, saj o tem ni napisal ničesar, je pa med svojimi raziskavami naletel na gradivo, ki ga je prepričalo o tej možnosti (Doria, 1985).

Vprašanje prisotnosti govora z vplivi furlanščine v severnem delu Istre obravnava

Roberto Fontanot, nazadnje v prispevku *L'Istria settentrionale fra veneto e friulano* (v tisku). V besedilu Fontanot podaja podroben popis del, ki omenjajo domače istrske romanske govore ali se z njimi ukvarjajo, zato se v pregledu dosedanjih raziskav sklicujem prav nanj.

Če se osredotočimo na posamezna mesta, ni dvoma, da je bil govor Milj (t. i. muglizanščina) furlansko narečje. Za Koper pa Fontanot na osnovi neposrednih pričevanj sklepa, da je že v drugi polovici 16. stoletja beneščina tam nadomestila furlanščino. Furlansko so govorili tudi v Izoli. V Piranu pa je bil položaj drugačen, saj njegov beneški govor nima niti furlanskih niti istrskih značilnosti.

Trenutno je to le Fontanotova domneva, v svojem prispevku namreč sam izraža potrebo po nadaljnjih raziskavah in razjasnitvi še odprtih vprašanj.

RAZPRAVA

2. Razlago tega, da na severnem Jadranu danes soobstaja več avtohtonih romanskih jezikov, moramo iskati v pozni antični dobi, natančneje, v padcu rimskega Ogleja. Konec antike je za regijo Venetia et Histria pomenil veliko spremembo, predvsem pa je regija z Oglejem izgubila središče celotnega območja. Politična razdelitev stare upravne enote med Langobardi in Bizancem se pokriva z mejami med današnjima avtohtonima jezikoma Furlanske nižine ter Lagune: furlanščino ter beneščino.

Giuseppe Francescato je zagovarjal mnenje, da je bila prav langobardsko-bizantinska doba odločilna za zaton oglejske latinščine (Francescato, Salimbeni, 1976, 90–91; Francescato, 1980a; Francescato, 1980b).

3. Nastajanje nove meje ne predpostavlja istočasnega nastajanja novega jezika. Zakaj bi torej prav ta nova meja postala tudi jezikovna meja? Če primerjamo jezikovne podatke z arheološkimi in zgodovinskimi izsledki, lahko ugotovimo, da so se s čedajsko vojvodino, ki so jo ustanovili Langobardi, istovetili njeni prebivalci. To prvič dokazuje dejstvo, da so si Furlani pridobili ime po izvornem imenu mesta Čedada, to je Forum Iulii, ki je postalo glavno mesto dežele najprej v okviru langobardske države.

Drugi dokaz o strnjenosti langobardske države ponujajo grobišča, v katerih so pokopani

Langobardi skupaj z Rimljani, iz česar lahko sklepamo, da langobardski „barbari“ niso predstavljali samostojnega sloja prebivalstva, ki ne bi bil združljiv z ostalimi (Buora, 1995, 137).

Zgodovinar Paolo Delogu piše o različnih pristopih langobardskih oblasti k Rimljanom: nekateri vladarji so se trudili za sporazum z avtohtonim prebivalstvom. Najjasnejši primer tega pristopa je bil kralj Agilulf, ki je v svojem kraljestvu podpiral katoliške organizacije, čeprav je sam bil arijanec. Takrat je bila Cerkev na langobardskem ozemlju v razkolu z Rimom ter Bizancem zaradi obrambe Treh poglavij, ki jih so poleg duhovnikov tudi preprosti ljudje sprejemali kot sestavni del svoje kulturne identitete. Zaradi tega je bil odpor proti bizantinskemu cesarju zelo močan (Delogu, 2006, 123).

Da vsi Rimljani niso bolje živeli pod Carigradom, dokazuje dejstvo, da so se nekateri zaradi bizantinskih dajatev preseljevali na langobardsko ozemlje. Za Furlanijo predpostavljamo, da je bil odnos do langobardske oblasti zelo pozitiven, saj so bili življenjski pogoji boljši v deželah, ki so jih Langobardi zasedli med prvimi (Delogu, 2006, 116a, 120).

Glede na to predpostavko lahko domnevamo, da se je prebivalstvo na oglejskem ozemlju zares razdelilo med langobardsko in rimsko upravo tako, da sta nastali dve novi skupnosti. Postopoma je vsaka skupnost ustvarjala svojo jezikovno varianto.

4. Domneva, da sta verski razkol in politična razdelitev povzročila nastanek dveh govorov – furlanščine ter beneščine –, se za Furlanijo, kjer je pomembna meja med Laguno, s središčem v Gradežu, in kopnim, s središčem v Čedadu, zdi razmeroma verjetna. Za ozemlja vzhodneje in zahodneje od Furlanije pa ta domneva ni tako verjetna.

Na zahodu najdemo najprej enako jezikovno mejo med Laguno okrog Benetk in kopnim s središčema v Padovi ter Trevisu, kjer na začetku romanske dobe najdemo veliko stičnih točk s furlanščino. Šele v 16. stoletju se beneščina širi v zaledje in postopoma nadomešča izvirne govore, tako da se celotna Benečija jezikovno medsebojno zblizuje in začne nastajati situacija, kot jo poznamo danes (Frau, 1990, 142).

Benetke izkazujejo stare jezikovne pojave, kot jih izkazuje tudi Gradež, vendar nam za dokaz o medsebojnih stikih manjka starejše dokazno gradivo. Zgodovinski razvoj in

arheološke sledi nam dokazujejo, da je imel Gradež v zgodnjem srednjem veku vpliv na kulturo Benetk. Zato lahko sklepamo, da so bile Benetke tudi pod gradeškim jezikovnim vplivom (Devoto, 1958, 354–355; Cortelazzo, 1990, 162; Zovatto, 1971, 4).

5. Kdor pozna starejše beneške listine, ve, da se njihov jezik zelo razlikuje od današnjega. Najbolj presenetljivo je, da se besede pogosto končajo na nezvočnik, medtem ko se danes večina besed konča s samoglasnikom kot v toskanščini. Ni naključje, da je ta pojav blizu toskanščini: to je posledica močnega toskanskega vpliva, ki je Benečijo zajel v drugi polovici 13. stoletja in je od 14. stoletja spremenil način pisanja v celotni pokrajini.

V beneških mestih so prvič poskušali izoblikovati mestni „volgare illustre“ v drugi polovici 13. st., v 14. st. pa že začnejo [...] sprejemati toskanske vzorce, čeprav še pomanjkljive. To so vzorci pesniškega jezika, a še pred literarno ali poučno prozo, kar je bil zelo pogost pojav v začetni italijanski vulgarni kulturi.

(Ai primi timidi tentativi di elaborazione di un volgare illustre su base locale, esperiti nel Veneto nel corso della seconda metà del Duecento, subentra [...] la precoce, anche se confusa, assimilazione dei modelli toscani: di lingua poetica, dunque, prima di che [sic!] prosa letteraria e dottrinale, secondo una prassi abbastanza comune nella storia della cultura volgare delle origini Brugnolo, 1976, 377).

Čeprav se uspeh toskanščine v Italiji in tudi v Benečiji navadno pripisuje uspehu toskanske književnosti (na primer: Brugnolo, 1976, 380), se žal zdi, da poezija nima tako velike moči, da bi povzročila jezikovno spremembo, ki zajame vse družbene plasti. To je tako, kot če bi razlago za moderno širjenje angleščine iskali v Shakespeareovem delu ali vsaj v uspehu rock glasbe.

Zato predpostavljam, da je imel prav Antonio Medin, ki je poudaril vlogo gospodarskih odnosov med Benečijo in predvsem Firencami (ki so vladale na finančnih trgih) in vlogo številnih toskanskih skupnosti, ki so se iz gospodarskih/poslovnih razlogov ustanovile v mestih, kot so bila Padova, Treviso, Benetke, Verona itd. Razsežnost mreže toskanskih trgovcev po severni Italiji ter posebej v Benečiji je razvidna tudi iz Sosnowskovih raziskav o gospodarski italijanščini (Sosnowski, 2006). Toskanskih skupnosti niso sestavljali samo trgovci in bankirji, pač pa tudi ljudje, ki so opravljali poklice, potrebne za gospodarstvo, kot sta pravo ali izobraževanje (Brugnolo, 1976, 379; Medin, 1922–1923, 96).

Visoko število Toskancev, ki so prišli v Benečijo, njihovo dolgo bivanje in raznovrstnost njihovih dejanj so gotovo prispevali – ne samo h gospodarskemu ter družbenemu razvoju –, ampak nasploh k razširjanju morda ne kulture pri nas, ampak verjetno toskanskega govora, in to med vsemi družbenimi razredi. Tako so se prebivalci Benečije navadili na nove zvoke in nove jezikovne

oblike.

(Il numero cospicuo di tutti questi Toscani venuti nel Veneto, la loro lunga dimora e le molteplici forme delle loro attività dovettero contribuire assai, oltreché al progresso della vita economica e civile, alla diffusione tra noi, se non proprio della coltura, certamente del linguaggio toscano in tutte le classi della società, adusandole ai nuovi suoni e alle nuove forme idiomatiche. – Medin, 1922–1923, 96, cit. v Brugnolo, 1976, 380, n. 47)

6. Toskanski vpliv na beneščino nas ne zanima samo na ravni ustnega izražanja, ampak tudi zaradi svojih učinkov na jezikovno podobo listin. Torej si v Benečiji od 14. stoletja prizadevajo za posnemanje toskanskih pisnih navad. Velikih razlik v starejših listinah, napisanih v mestnih govorih pred in po 14. stoletju, ni mogoče razlagati kot čisti vpliv toskanščine na vsakdanji govor – pogosto vsebujejo toskanizme, ki jih niti danes ne najdemo v teh narečjih. Sčasoma je za pisanje dokumentov nastal nov jezik, ki ga nekateri filologi imenujejo „toscoveneto“, v katerem se toskanščina pojavlja predvsem v oblikoslovju, medtem ko je besedišče bolj beneško.

To predvsem pomeni, da je bil jezik, ki so ga uporabljali za pisanje, precej drugačen od tistega, ki so ga govorili v posameznih mestih beneške države. Na primer v Furlaniji, čeprav po beneški zasedbi leta 1420 „toscoveneto“ v listinah popolnoma nadomesti furlanščino (Vicario, 2006, 4), medtem ko so ljudje še vedno govorili furlanščino, tudi če je v jezik nekaterih slojev prebivalstva vdrla beneščina – toda nikakor ne „toscoveneto“.

Tu je pomembno opozoriti, da se je toskanski vpliv neposredno uveljavljal samo v mestih, ker so samo tam nastale toskanske skupnosti. Na podeželju je ta vpliv učinkoval v okviru prestiža mestnih vzorcev nasploh – vključno jezikovnih. Zaradi tega lahko rečemo, da je toskanski vpliv v mestne govore v notranjosti samo prispeval k povečevanju razlik med govoroma podeželja ter mesta. Najbolj znan primer take razlike je nasprotje med jezikom gledališke predstave Ruzanteja iz okolice Padove ter govorom mesta Padove.

S spodnjo tabelo lahko opišemo sociolingvistično razvrstitev posameznih jezikov v novoveški Benečiji:

latinščina	pisni jezik
toskanščina, toscoveneto	

beneščina v Benetkah	govorjeni jezik
beneščina mest v notranjosti	
beneščina podeželja	

Tablica 1: sociolingvistična razvrstitev posameznih jezikov v novoveški Benečiji

7. Doslej sem obravnaval situacijo v Furlaniji in Benečiji. Torej, oglejska latinščina ima več naslednikov. V Furlaniji in Benečiji soobstajata dva romanska govora, ki sta nastala eden v notranjosti in drugi v Laguni. Ker se je središče Lagune zgodaj premestilo iz Gradeža v Benetke, Benetke že dolgo določajo jezikovno obnašanje, ne samo v lagunah, ampak kasneje tudi v celotni Benečiji. Jezikovni vzorec, ki ga od 14. stoletja uveljavljajo Benetke, je pod drugotnim vplivom toskanščine. Pisni dokumenti na beneškem območju ne pričajo o jeziku, ki so ga govorili takrat, ker uporabljajo varianto toskanščine (seveda poleg latinščine).

Po presoji situacije zahodno od Ogleja pogledjmo še proti vzhodu. Vemo, da sta Trst in Milje imela svoje furlansko narečje. Vemo, da zaledje Pulja govori istrske govore in da se na Krku začneja dalmatsko jezikovno območje. Ostajajo nam še tri točke, ki niso jasne: Bizjakarija pri Tržiču, Kras pri Trstu in Istra med Miljami in Rovinjem.

Zaradi prostorske omejenosti prispevka se ne bom dotikal problema Bizjakov. Opozorim naj samo na to, da vpliv številne skupnosti rumunskih priseljencev na nastanek nove etnije ni še temeljito raziskan. Na Krasu so govorili v romanskem jeziku pred prihodom Slovanov. Morda nekaj o tem jeziku lahko ugotovimo: verjetno je bil povezan z izvorno tržaško furlanščino.

Za razjasnitev situacije v Istri mislim, da je nujno pregledati gradivo, ki bi jo lahko pojasnilo. Na tem območju je verjetno potekala meja med furlanščino in istrščino. Vendar te meje mogoče ni več možno zaslediti, ker je lahko prehod med jezikoma potekal postopoma.

8. Temeljita raziskava o avtohtonih severnoistrskih romanskih govorih mora izhajati iz dosedanjih del jezikoslovcev, ki so se že ukvarjali s tem območjem, na primer Maria Dorie, Franca Crevatina, Luciana Rocche in Roberta Fontanota.

Veliko gradiva v arhivih je še neraziskanega, predvsem v koprskem in v piranskem

arhivu. Starejši del koprskega arhiva je po drugi svetovni vojni pogrešan. Piranski arhiv pa je celoten in je posebej pomemben, ker hrani vse listine nepretrgoma od leta 1173 naprej – prepis najstarejšega dokumenta pa sega celo v leto 1036 (www.arhiv-koper.si).

Ne vem, če bi se tudi v Istri lahko zgodilo podobno kot v Furlaniji, kjer je Federico Vicario zadnja leta izdal več kot deset knjig z listinami v srednjeveški furlanščini, o katerih prej nismo vedeli ničesar ali pa so jih raziskovalci že davno pozabili. Enako je pričakovati, da bi tudi v istrskih listinah našli veliko imen in drugih besed, ki bi nam prinesle več spoznanj o vsakdanjem govoru te dobe.

Pomemben vir za odkrivanje izumrlih govorov so izposojenke v sosednjih govorih; slovenski istrski govori tako vključujejo romanske izposojenke, ki ne izhajajo iz beneščine. Zato bodo za našo raziskavo zelo koristna dela Rade Cossutta, Franca Crevatina, Gorana Filipija, Suzane Giljanović in ostalih avtorjev, ki obravnavajo to območje. Iz tega vidika ne smemo pozabiti niti jezikovnih atlasov.

9. V stiku z avtohtonimi govori niso bila samo slovenska narečja, ampak tudi istrska beneščina, ki je izvirne mestne govore nadomeščala postopoma. Zato je nujno opazovati tudi romanske vire. Pri tem ne mislim samo na neposredno jezikovno gradivo, ki ga lahko dobimo z analizo izposojenk in arhaizmov, ampak tudi na pričevanja o jezikovni rabi. Med njimi štejemo za prvo Dantejevo razpravo *De vulgari eloquentia* („romanska“ čeprav je napisana v latinščini), ki razlikuje med Istrani in Benečani, vendar pa obravnava skupaj posamezne govore Furlanov in Istranov (Alighieri, 1965, 664–665, scilicet V.E., I, x, 8 et I, xi, 5).

Tudi kasnejša pričevanja in besedila, ki jih imamo, po Fontanotovem mnenju postavljajo severoistrske govore med furlanščino in beneščino (Fontanot, v tisku). Vsaj do 19. stoletja je tovrstnega gradiva zelo malo.

Za 19. stoletje je zanimivo, da pričevanja poudarjajo sociolingvistični vidik, ki kaže na veliko razliko med govoroma višjih in nižjih mestnih slojev skupaj s podeželani. Situacija odgovarja sociolingvistični razvrstitvi posameznih govorov v novoveški Benečiji, o kateri sem napisal prej (§6).

Že leta 1835 je neznan pomočnik veronskega jezikoslovca Bernardina Biondellija, ki je strokovnjaku preskrbel prevod prilike o izgubljenem sinu za Koper, Biondelliju pisal,

da se govor meščanskega sloja „in govor običajnih družin mesta Benetk ujemata oziroma se zamenjmeta“ (combacia e si confonde con quello delle solite famiglie della città di Venezia), da pa je govorica „kmetov, mornarjev, kramarjev“ (degli agricoltori, de' marinai, de' trafficanti) pokvarjena predvsem zaradi stikov z ostalimi istrskimi plemeni in zaradi „tesnih trgovskih stikov s sosedno Furlanijo“ (strette relazioni commerciali col prossimo Friuli), torej je prevajalec v prevodu uporabil „nekatero jezikovno značilnost, ki so lastne koprskemu plebsu“ (alcuni idiotismi tutti propri della plebe capodistriana) (Fontanot, v tisku).

Zanimivo je, da Biondellijev pomočnik med t. i. značilnostmi govora koprskega plebsa prepozna furlanske prvine – drugače ne bi pisal o stikih s sosednjo Furlanijo.

10. Dve izrecni pričevanji o sociolingvistični razvrstitvi posameznih govorov Istre izhajata iz začetka 20. stoletja. Prva se nahaja v članku, ki ga je napisal Porečan Francesco Babudri leta 1911 za časopis *Pagine istriane*. Običajno stališče istrskih meščanov popisuje takole:

Mi meščani smo ponosni ne samo na življenje v rodnem mestu, ampak tudi na njegov jezik. Kadar istrski podeželani govorijo in slišimo, kakšne besede izhajajo iz njihovih ust, se nasmejemo, ker so napačne, in to je naša navada ali še točneje – zdi se – pravica.

(A noi cittadini, cui la vita non solo, ma sin la lingua della città natia è un vanto, il sentir nella campagna istriana uscir di bocca alla popolazione rurale certe parole e riderne di gusto, come di parole assolutamente erronee, è uso, anzi – sembra – diritto. – Babudri, 1911, 3)

Na začetku je imel avtor enako mnenje, potem pa se je preselil na podeželje in je začel natančneje opazovati življenje in jezik sosedov. Ugotovil je, da njihovo besedišče vsebuje tudi stare romanske prvine, ki jih je mestni govor izgubil:

Neke inkriminirane besede s podeželja so namreč najbolj italijanske stvari, kar jih je, ne samo to, so najbolj čisto italijanske: toliko so daleč od barbarstva, h kateremu jih prištevamo, kot so daleč od tega, da prihajajo iz slovanskega jezika ter skladnje.

(Certe voci campagnole incriminate sono invece quanto di più italiano anzi di più italianamente puro possa darsi: tanto son lontane dalla barbarie di cui noi le tacciamo e tanto son lontane dall'esser derivate dalla lingua e dalla sintassi slava. – Babudri, 1911, 4)

Medtem ko je Babudri sčasoma spremenil svoje stališče, je njegov (skoraj) soimenjak Pio Babuder za časnik koprške gimnazije napisal več kot petdeset strani dolgo proskripcijsko listo proti uporabi „značilnosti“ govora najnižjih slojev koprskega prebivalstva. V uvodu besedila piše:

Opozarjam, da smo tiste „značilnosti“ pogosto črpali iz govora najnižjih slojev prebivalstva, to se pravi iz narečja kmetov, ki živijo izven mesta, a na njegovem ozemlju, pa iz narečja poljedelcev, ki

stanujejo v mestu, pomorskih prevoznikov, mornarjev, ribičev, delavcev in od preprostih obrtnikov. Od tega narečja, žal, se pogosto ne razlikuje vsakdanji govor, običajen tudi pri osebi s srednjo izobrazbo.

(Avverto che queste „singolarità“ sono attinte spesso dalla parlata dei ceti più bassi della popolazione, cioè dal volgare dei contadini abitanti fuori città, ma nel territorio di essa, da quello degli agricoltori residenti in città, dei battellieri, marinai, pescatori, degli operai e degli artigiani più umili, dal quale volgare, però, spesso purtroppo, non differisce il parlar familiare, usuale anche delle persone di cultura media. – Babuder, 1928, 5)

Da Babuderova filipika ni uperjena proti narečju nasploh, ampak samo proti njegovi najnižji različici, dokazuje zaključek sestavka, v katerem avtor poziva k zamenjavi zaničevanih izrazov „z lepimi italjansko-beneškimi besedami“ (belle voci italo-veneziane).

11. S konca 2. svetovne vojne prihajata še dve zanimivi pričevanji. Giannandrea Gravisi je leta 1943 napisal monografijo o prebivalcih koprškega podeželja – *Cortivani* (Gravisi 1943). Knjige še nisem prebral, a o njej poroča Roberto Fontanot (Fontanot, v tisku). Gravisi potrjuje posebnost govora podeželja in dodaja, da vsebuje še nekoliko furlanskih prvin.

Zdi se, da je pisatelj Fulvio Tomizza edini glas podeželanov. V življenjepisnem razgovoru z Riccardem Ferrantejem popisuje tudi odnose koprskih gimnazijcev s sošolci iz zaledja v prvih povojnih letih.

V Kopru sem bil za svoje sošolce meščanskega sloja nepriljubljen, ker sem prišel iz dežele na pol slovanske, stanoval sem v Dijaškem domu [...] skupaj z italijanskimi fanti z istrskega podeželja. [...]

Moje prisotnosti v razredu italijanske gimnazije niso dobro sprejeli sošolci, ki so spali doma, ki bili del zasedenega mesta, ki so se srečali med seboj tudi popoldne. Zavedal sem se, da so zaradi nas, ki smo stanovali v Dijaškem domu, so spreminjali temo pogovora; tudi učitelji so bili bolj hladni, nenaravni, niso se odpirali toliko kot s koprsko mladino.

(A Capodistria ero malvisto dai miei condiscepoli di ceppo borghese perché provenivo da una zona mezza slava, alloggiavo nella Casa dello Studente [...] insieme con ragazzi italiani della campagna istriana. [...])

La mia presenza nella classe del ginnasio italiano non era ben accettata dai compagni che dormivano a casa loro, facevano parte della cittadina conquistata, si vedevano tra loro anche nel pomeriggio. Mi accorgevo che con noi che stavamo alla Casa dello Studente cambiavano discorso; che i professori erano più freddi, controllati, non si aprivano come con i ragazzi di Capodistria. – Tomizza, 1992, 52-53)

O teh letih piše Tomizza zelo obširno v prvem delu romana-monografije *Il male viene dal Nord* (Tomizza, 1984, 7–63 passim). Tudi jezik je razlikoval Koprčane in podeželane – tako se je pojavljala mestna izgovarjava za ušesa mladega Tomizze:

[...] sam napev v narečju [Koprčanov] je sčasoma zmlél vse trde zvoke, enako kot se je pečína, na

kateri so prebivali, polagoma razpuščala v pesek [...].

([...] la stessa cantilena del dialetto [...] col tempo aveva macinato tutti i suoni duri così come lo scoglio su cui vivevano si era lentamente sciolto in sabbia [...]. – Tomizza, 1984, 36)

Vidimo torej, da je še ob koncu prve polovice 20. stoletja obstajal občutek o veliki razliki med romanskimi govori v istrskih mestih in na podeželju. Takrat – tudi v severni Istri – so še govorniki spoznali, da so na podeželju obstajale neke romanske prvine, ki niso izvirale iz beneščine.

SKLEP

12. Današnji inventar romanskih jezikov severnega Jadrana je precej bogat, vendar si lahko predstavljamo, da je bilo v preteklosti teh govorov še več.

Nacionalizem in nestrpnost sta med družbenimi sloji preprečila znanstveno presojo posameznih stopenj razvoja, ki je potekal od širjenja latinščine do današnjega stanja. Na razpolago imamo še veliko virov, ki bodo omogočili pojasniti razvoj inventarja romanskih jezikov na severnem Jadranu.

LITERATURA IN VIRI

- Alighieri, Dante (1965): *De vulgari eloquentia*. In: Idem. *Tutte le opere*. A cura di Fredi Chiappelli. Milano: Mursia, 653–689.
- Babuder, Pio (1928): *Singolarità lessicali e sintattiche della parlata capodistriana*. Estratto dall'Annuario del R. Liceo-Ginnasio "Carlo Combi" di Capodistria. Capodistria: Cobol & Priora.
- Babudri, Francesco (1911): *Appunti lessicali sulla parlata della campagna istriana*. Estratto da Pagine istriane. Capodistria: Cobol & Priora.
- Brugnolo, Furio (1976): I toscani nel veneto e le cerchie toscaneggianti. In: Gianfranco Folena (piano dell'opera). *Storia della cultura veneta 2. Il Trecento*. Vicenza: Neri Pozza, 369–439.
- Buora, Maurizio (1995): Oltre la frontiera. Tracce di acculturazione tra varie popolazioni nell'area alto adriatica e nell'arco alpino (V-VIII sec.). In: Gian Pietro Brogiolo. *Citta', castelli, campagne nei territori di frontiera (VI–VII sec.)*. V *Seminario sul Tardoantico e l'Altomedioevo in Italia Centrosettentrionale (Montebarro-Galbate, 9-10 giugno 1994)*. Mantova: SAP Società Archeologica, 135–144. Dostopno tudi na: <http://www.bibar.unisi.it/sites/www.bibar.unisi.it/files/testi/testisap/06/06-07.pdf>. (11.12.2009).
- Cortelazzo, Manlio ([1980]): Note di storia linguistica gradese. In: Lorenzo Ciceri (a cura di). *Gravo*. Reana del Rojale: Chiandetti, 161–166.
- Darovec, Darko (2008): *Kratka zgodovina Istre*. Koper. Dostopno tudi na: <http://www.zrs-kp.si/zrs/zgodovina/zgodovina.html> (11. 12. 2009).

- Delogu, Paolo (2006): Longobardi e romani. Altre congetture. In: Stefano Gasparri, Paolo Cammarosano (a cura di). *Langobardia*. Udine: Casamassima, 111-167.
- Devoto, Giacomo (1958): Protostoria del Friuli (1949). In: Idem. *Scritti minori, 1*. Firenze: Le Monnier, 348–355.
- Doria, Mario (1985): Mario Doria, r. 1922, profesor jezikoslovja na tržaški univerzi. Predavanja v monografskem tečaju o dalmatskem jeziku v letniku 1985–1986. Avtorjev osebni spomin.
- Fontanot, Roberto (v tisku): L'Istria settentrionale fra veneto e friulano.
- Francescato, Giuseppe (1980a). Motivi per lo studio del "bisiaco". Il problema storico-linguistico. *Il Territorio. Semestrare di storia, memoria, cultura, fotografia, ambiente*, 1980, n° 5, 29–36. Dostopno tudi na: http://www.ilterritorio.ccm.it/lib/index_boll.php?goto_id=584 (11. 2. 2009).
- Francescato, Giuseppe (1980b): La parlata di Grado. *Antichità Altoadriatiche*, XVII, 2, 485–506.
- Francescato, Giuseppe, Fulvio Salimbeni (1976): *Lingua, storia e società in Friuli*. Udine: Casamassima.
- Frau, Giovanni (1990): Storia linguistica dell'area lagunare. In: *Gli ambienti del Friuli Venezia Giulia. La laguna. Atti del Corso svoltosi nel gennaio/aprile 1990*. Udine: Italia Nostra, 139–149.
- Gravisi, Giannandrea (1943): *I Cortivani dell'agro capodistriano. Ricerche antropogeografiche e linguistiche*. Parenzo: Coana.
- Medin, Antonio (1922–1923): La coltura toscana nel Veneto durante il Medio Evo. *Atti del Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti*, LXXXII. Venezia: Reale Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 83–154.
- Giovan Battista Pellegrini (1988): Il veneziano e l'aquileiese (friulano) del mille. In: *Aquileia e le Venezie nell'alto Medioevo. Antichità altoadriatiche 32*. Udine: Arti Grafiche Friulane, 363–386.
- Sosnowski, Roman (2006): *Origini della lingua dell'economia in Italia. Dal XIII al XVI secolo*. Milano: Franco Angeli.
- Tomizza, Fulvio (1984): *Il male viene dal Nord. Il romanzo del vescovo Vergerio*. Milano: Mondadori.
- Tomizza, Fulvio (1992): *Destino di frontiera. Dialogo con Riccardo Ferrante*. Genova: Marietti.
- Vicario, Federico (2006): *Documenti antichi dagli archivi friulani. Risultati e prospettive del progetto*. Udine: Società Filologica Friulana.
- www.arhiv-koper.si. Dostopno na: http://www.arhiv-koper.si/ArhivWww/slo/a_011pi.html (11. 12. 2009).
- Zovatto, Paolo Lino (1971): *Grado. Antichi monumenti*. Bologna: Calderini.